

*DOCERE, DELECTARE ET MOVERE*¹

2018 m. birželio 15–16 d. Klaipėdos universitete vyko 4-oji tarptautinė tarpdalykinė mokslinė konferencija „Baltų kalbos ir kultūros 4“. Baltijos valstybių šimtmečio proga surengtoje konferencijoje diskutuota apie svarbiausius kultūrinės tapatybės ženklus – kalbą, tautinę ir valstybinę savimone, istorinį ir kultūrinį paveldą, šių dėmenų tarpusavio sąveiką, funkcijas ir vertes, iškilusias grėsmes ir uždavinius globalizacijos sąlygomis. Konferencijos moto *saugotina* sutelkė įvairių sričių mokslininkus kalbėti svarbiomis temomis: kokie kalbinio ir kultūrinio paveldo objektai ir/ar elementai verti apsaugos ir kodėl, koks yra jų ištirtumo lygis, kokios tyrimo kryptys vaisingos, kaip tyrimai pritaikomi ir koks rezultatas.

Konferencijos organizatoriai – Klaipėdos ir Liepojos universitetai – sulaukė Nacionalinės UNESCO komisijos, Tarptautinės paminklų ir paveldo vietovių tarybos ICOMOS dėmesio ir palaikymo. Nacionalinės UNESCO komisijos pirmininkas prof. Jonas Ruškus pasveikino dalyvius ir patikino, kad remia ir remis konferencijos idėją, pristatomus tyrimus. Tarptautinės paminklų ir paveldo vietovių tarybos Lietuvos nacionalinio komiteto pirmininkė Marija Nemunienė dėkojo rengėjams už aktualaus renginio organizavimą, pabrėždama būtinybę nepamiršti savo kultūrinių-dvasinių šaknų ir sudominti materialiuoju ir nematerialiuoju paveldu jaunąją kartą. Konferencijos dalyvius sveikino Klaipėdos universiteto Mokslo ir meno prorektorė doc. dr. Rita Vaičekauskaitė, KU Humanitarinių ir ugdymo mokslų fakulteto dekanas prof. dr. Rimantas Balsys, linkėdami konferencijos tęstinumo, ištvermės dirbant šiandien nelaikomų prestižiniais humanitarinių mokslų, lituanistikos, baltistikos baruose.

Konferencijoje dalyvavo 33 mokslininkai iš Lietuvos, Latvijos, Čekijos, Ukrainos. Rengėjų sumanymu pranešimai neskirstyti į sekcijas – tik šitaip įmanoma įgyvendinti tarpdalykiškumo siekį, pagilinti ir išplėsti mokslinį akiratį, inicijuoti naujas idėjas, projektus.

Plenariniame posėdyje perskaityti keturi įvairių krypčių / šakų pranešimai – literatūros, kalbos, etnologijos. Irma ANTANAITYTĖ (VDU)

¹ Lot. *mokyti, džiuginti ir sujaudinti*. Retorikos principai iš Marko Tulijaus Cicerono traktato „Oratorius“.

kalbėjo apie naujo požiūrio į Vydūną galimybes ir paieškas, akcentuojant žmogiškąsias Vydūno savybes, gyvenimo aplinkybes, priartinant jo asmenybę prie šiuolaikinio gyvenimo ir ypač jaunosios kartos mentaliteto. Grasilda BLAŽIENĖ (LKI) pabrėžė, kad seniausiųjų baltų (prūsų) vardyno faktų tyrimai vis dar tebėra vienas iš svarbiausių šiuolaikinės onomastikos darbų, ji neįmanoma be istorinio vardyno tyrimų pamato. Ieva OZOLA (Liepojos universitetas, Latvija) pristatė Liepojos universiteto Kuržemės humanitarinio instituto Pietų Kuržemės tautosakinių ir kalbinių ekspedicijų įrašų kolekciją, aktualią kultūrinei sklaidai ir kalbotyrai. Rimantas BALSYS (KU) iškėlė klausimą, ar baltų gentys aukėjo žmones. Remdamasis įvairiais šaltiniais ir folkloriniais tekstais, pranešėjas teigė, kad tikėtina buvus du žmonių aukojimo atvejus – karo belaisvių aukojimą po sėkmingo mūšio, sėkmingo karo žygio ir teisę bet kuriam bendruomenės nariui pačiam pasiaukoti dievams (iškeliauti pas dievus).

Daugiausia sulaukta kalbinių pranešimų. Dabartinių kalbų problematikai skirti net 11 pranešimų. Latvių mokslininkės Sigita IGNATJEVA, Anda KUDUMA, Sandra OKUNEVA (Liepojos universitetas, Latvija) pristatė rengiamo „Kuržemės kultūros enciklopedinio žodyno“ koncepciją, tikslus, sudarymo ir skaitmeninimo problemas. Dalia KAČINAITĖ-VRU-BLIAUSKIENĖ supažindino su „Lietuvos vietovardžių geoinformacine duomenų baze“, jos tikslais ir galimybėmis, nauda lietuvių onomastikos moksliniams ir taikomiesiems tyrimams, vietovardžių vartosenai. Vaida DRUKTEINYTĖ (KU) aptarė lietuvių kalbos prielinksnių su konstrukcijų, reiškiančių požymį, pvz., *su negalia* ir pan., vartoseną, taisyklingumą, ragindama kritiškiau vertinti kalbos vartosenos tendencijas paprastinti raišką teikiant pirmenybę kalbos vieneto populiarumui, o ne sistemiskumui ir savitumui. Linda LAUZE (Liepojos universitetas, Latvija) pristatė sociolingvistinio įvardžių *tu* ir *jūs* vartojimo tyrimo rezultatus skirtingais laikotarpiais: paaiškėjo, kad nuo 1990–2000 m. iki 2018 m. įvardžio *tu* vartoseną šiek tiek išsiplėtė. Igoris KOROLIOVAS (Nacionalinis Taraso Ševčenkos Kijevo universitetas, Ukraina) dalijosi sociopsicholingvistinio tyrimo rezultatais apie ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių komunikacinės kultūros stereotipus. Aleksandras KAPRIZKINAS ir Liolita BERNOTIENĖ (KU) analizavo verslo kalbos strategijas ir komunikacines funkcijas. Antra KLIAVINSKA (Rėzeknės technologijų akademija, Latvija) supažindino klausytojus su neoficialiaisiais Latvijos miestų vardais ir jų

rinkodariniiais „prekės ženklais“ (*city branding*) – metaforiškais, dažnai humoristiškais, pavadinimais, atspindinčiais būdingą miesto požymį. Dzintara ŠULCE (Liepojos universitetas, Latvija) kalbėjo apie latvių kalbos fonotaktinę struktūrą ir jos pokyčius dėl globalios skolinių invazijos. Ilona MICKIENĖ, Rita BARANAUSKIENĖ (VU Kauno fakultetas) analizavo Veliuonos apylinkių pravardes metaforizacijos aspektu. Odeta NARKIENĖ (KU), atlikusi dviejų baltų kalbų leksikografinį tyrimą – išanalizavusi ir sugretinusi lietuvių ir latvių kalbų mikonimų definicijas aiškinamuosiuose žodynuose, parodė žodynų kūrimo trūkumus ir pasiūlė bendrą abiem kalboms mikonimų definicijos modelių schemą. Žydrūnė ŠALAVIEJŪTĖ (KU) analizavo lietuvių kalbos zoonimų motyvą kognityvinės semantikos požiūriu, plačiau aptardama deskriptyviusius zoonimų motyvacijos modelius.

Keletas pranešimų skirta tarmėms. Daiva ALIŪKAITĖ (VU Kauno fakultetas) kalbėjo apie žemaitiškąją ir aukštaitiškąją tarmiškumą estetinės vertės požiūriu, pasitelkdama perceptyviosios dialektologijos instrumentariją. Liene MARKUS-NARVILA (Latvijos universitetas) pristatė Latvių kalbos instituto tarmių kolekciją ir tyrimo bei skaitmeninimo perspektyvas, projektus. Jūratė LUBIENĖ, Dalia PAKALNIŠKIENĖ (KU) aptarė šiaurės žemaičių somatonimų galvos srities leksikos nominacijos tyrimo rezultatus, rodančius nominacijos tipų, būdų, ypač priemonių, įvairovę su ryškiais dominuojančiais elementais, atspindinčiais šios teminės grupės leksemų skirtumus nuo bendrinės kalbos leksikos. Janina ŠVAMBARYTĖ-VALUŽIENĖ (LKI) analizavo Žagarės šnektos socialinius tinklus ir kalbinį identitetą. Simona VYNIAUTAITĖ (LKI) pasakojo apie jaunųjų skuodiškių požiūrį į pietų žemaičių patarmės arealą kaip tarminės kalbos zoną: perceptyviojoje dialektologijoje naudojamų mentalinių žemėlapių duomenimis, Skuodo jaunuoliai skirtingai vertina pietų žemaičių patarmės vietovių – Šilalės, Kelmės, Raseinių – tarmiškumą; didesnė dalis skuodiškių Šilalę identifikuoja kaip tarmiškiausią zoną iš pietų žemaičių ploto, mažiau žemaitiškojo tarmiškumo įžvelgiama Kelmės apylinkėse, o Raseinių kraštas nesuvokiamas kaip stipri žemaičių tarmės zona.

Keliuose pranešimuose gvildentos kalbos istorijos problemos. Dalia KISELIŪNAITĖ (KU) padėjo tašką kuršininkų kalbos statuso interpretacijai: pasitelkusi UNESCO „Nykstančių pasaulio kalbų atlasą“, įrodė, kad tai yra ne latvių tarmė, bet atskira kalba, o grėsmė išnykti ne tik iš varto-

senos, bet ir iš kultūrinės atminties suponuoja būtinybę įtraukti ją į saugotinių nematerialiosios kultūros objektų sąrašą. Nadia VAVEROVA (Karolio universitetas, Čekija) nagrinėjo lietuvių daiktavardžio *siela* reikšmės baltų ir slavų kalbų kontekste, pabrėždama, kad lie. *siela* semantika galėtų būti paveldėta iš indoeuropiečių prokalbės. Dalia PAKALNIŠKIENĖ, Raimonda MIKAŠAUSKIENĖ (LKI, KU) pristatė senųjų lietuvių raštų – Martyno Mažvydo, Jono Bretkūno, *Volfenbiutelio Postilės*, Mikalojaus Daukšos ir Konstantino Sirvydo – intarpinių ir *sta* kamieno denominatyvų tyrimą – chronologiją, onomasiologinę sistemą.

Literatūriniuose pranešimuose analizuoti įvairūs lietuvių ir latvių literatūros istorijos aspektai. Linda ZULMANE (Liepojos universitetas, Latvija) pasakojo apie žymaus latvių poeto ir rašytojo Olafo Gutmanio dienoraščius ir laiškus kaip kultūros istorijos palikimą. Inta GENESE-PLAUDE (Liepojos universitetas, Latvija) pristatė lietuvių paveikslą Augusto Deglavo romane „Ryga“ – XIX a. antrosios pusės socialinius ir ekonominius procesus, turėjusius įtakos lietuvių likimui, lietuvių ir latvių santykius, etninius ir socialinius stereotipus, kalbų vartojimą, religinę tapatybę. Skaistė BAR-KUTĖ (KU) analizavo sąžinės raišką lietuvių ir latvių literatūroje. Pasirinktuose lietuvių autorių – Jono Biliūno, Vinco Krėvės, Petro Cvirkos – ir latvių autorių – Harijo Gulbio, Martinio Kalndruvos ir Reginos Ezeros – kūrinuose ji rekonstravo skirtingus sąžinės tipus, įsitikinimų teisingumo ir klaidingumo santykį bei skirtingą socialinio konteksto įtaką protagonistų sąžinės sprendimams. Roma BONČKUTĖ (KU) kalbėjo apie Kleopo Jurgelionio, lietuvių poezijos reformatoriaus, modernisto, 41 angliškai (vienas rašytas lietuviškai) rašytą laišką mūzai Valerijai Tysliavienei. Laiškai saugomi Klaipėdos universiteto bibliotekos Kazio Pemkaus archyve-bibliotekoje. Su laiškais kartu saugomi ir kai kurie iki šiol poeto tyrėjams nežinomi rankraščiai. Laiškų analizė pateikė daug naujo apie poeto kūrybinę laboratoriją bei gyvenimą JAV. K. Jurgelionis šiuose laiškuose atvirai demonstruoja savo susižavėjimą adresate (*My dearest friend of olden / times, my beautiful Valerie*), todėl patys laišakai – tarsi poezija.

Linos PETROŠIENĖS pranešime pristatyta iki šiol nenagrinėta XX a. pradžios lietuviškoje spaudoje publikuota medžiaga – satyriniai eiliuoti tekstai, karikatūros ir komiksai, kuriuose kasdienio Lietuvos ir pasaulio gyvenimo aktualijos vaizduojamos užgavėniškame kontekste. Medžiaga rodo, kad XX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje egzistavo ne tik kaimiškoji

kultūra. Lietuvos miestuose ir provincijoje miestietiškas Užgavėnių šventimo būdas taip pat buvo žinomas ir mėgstamas. Nepriklausomos Lietuvos visuomenė gana greit persiėmė vakarietiškoji kultūra – Vakarų Europos miestų žiemos–pavasario karnavalų kultūrai būdingais elementais.

Tomis dienomis pajūris nepagailėjo saulės ir šilumos, gal dėl to konferencija prasidėjo pakilia, šilta nuotaika ir ją išlaikė abi dienas. Buvome pamokyti, nudžiuginti ir sujaudinti. Belieka padėkoti visiems konferencijos dalyviams ir tikėtis šio mokslinio forumo tęsos.

Dalia Pakalniškienė